

KIỆN NGHỊ QUẢN LÝ KHÁCH DU LỊCH TỚI VƯỜN QUỐC GIA (VQG) TẠI VIỆT NAM

Trước tiên xin được nói rõ rằng chúng tôi không phải là chuyên gia về lĩnh vực quản lý tài nguyên thiên nhiên, mà chỉ là những người dân bình thường. Chúng tôi có may mắn đến được nhiều nơi trên thế giới, cũng như nhiều chốn tại Việt Nam. Vốn yêu rừng và biển, thường đến đâu có cơ hội là chúng tôi đeo ba lô đến các khu rừng quốc gia nơi đó.

Đi và quan sát, rồi so sánh, chúng tôi nhận thấy nhiều khác biệt trong việc quản lý các VQG ở các nước có nhiều cái khác so với Việt Nam. Những khác biệt theo chiều hướng xấu làm chúng tôi cảm thấy lo lắng cho tài nguyên quý báu bị đang khai thác không đúng cách trong trào lưu phát triển du lịch sinh thái, bị tàn phá bởi những người vô ý thức, mang tiếng là “đi du lịch” tại các VQG.

Cách đây quãng hai tuần, chúng tôi có dịp đến VQG Cúc Phương. Chứng kiến tận mắt sự thiếu ý thức trân trọng của khách du lịch cũng như bất cập trong khâu tổ chức du lịch tại đây, chúng tôi bị thôi thúc đi tìm kiếm thông tin, đồng thời đúc kết kinh nghiệm từ những chuyến đi của mình, để cùng nhau viết bản kiến nghị này, với mong ước hãy cùng nhau bảo vệ và gìn giữ tài nguyên thiên nhiên cho hôm nay và cho mai sau.

Chúng tôi tha thiết đề nghị các cơ quan quản lý áp dụng ngay các biện pháp cụ thể và khẩn cấp, dù đã muộn nhưng còn hơn không, để phục hồi và gìn giữ, bảo tồn các khu vườn quốc gia.

Chúng tôi cũng tha thiết kêu gọi mọi người, khi đến với các khu VQG, hãy nhớ rằng: nếu không có ý thức bảo vệ và gìn giữ thì hậu quả giáng xuống chính chúng ta bây giờ và con cháu ta sau này.

Các khu rừng quốc gia không thể và không bao giờ là nơi phù hợp để đàn đúm, đốt lửa trại, nhậu nhẹt la hét, karaoke um sùm – khiến thú rừng hoảng hốt sợ hãi, cỏ cây bị tàn phá nghiêm trọng, chưa nói đến sự nguy hiểm của nạn cháy rừng. VQG cũng không thể là nơi để phát triển du lịch bữa bãi, vô tội vạ, với tiêu chí càng nhiều người đến càng tốt. Người vào VQG phải sẵn sàng chi trả cho các dịch vụ vệ sinh, bảo vệ, bảo trì đường xá, giao thông nội vườn. Chúng tôi không thấy nước nào trên thế giới, mà cái giá để hưởng thụ rừng quốc gia lại “rẻ mạt” như ở ta. Và cũng không ở đâu trên thế giới, dân “phượt” biển đường nội bộ trong rừng thành nơi có thể đưa xe máy, bấm còi rú ga ầm ỉ. Cũng không ở đâu chúng tôi thấy cái VQG bị biến thành những bãi rác ngập ngụa, bẩn thỉu.

Hãy đừng đổ cho cái nghèo. Biết bao nước đang phát triển cũng nghèo như ta, hoặc chỉ giàu hơn ta hơn ta một chút, nhưng người dân có ý thức gìn giữ tài sản thiên nhiên tốt hơn nhiều. Các cụ ta vẫn nói: “Đói cho sạch, rách cho thơm”, với ý răn dạy con cháu về đạo đức. Vậy tại sao, khi đất nước đã giàu lên, ta có đủ cơm ăn áo mặc, mà từng người dân chúng ta lại không có đủ ý thức để giữ gìn cho đất nước “Sạch Và Thơm” theo nghĩa đen của những từ này?

Xin hãy đưa ra các biện pháp phù hợp, kèm với chế tài cần thiết, để mỗi khi muốn đến với các khu rừng quốc gia, ai cũng phải hiểu rõ và tuân thủ luật bảo vệ rừng. Những vi phạm, dù lớn hay nhỏ, đều phải bị trừng phạt. Có như vậy, các khu rừng quốc gia mới có thể được bảo tồn và gìn giữ lâu dài, mới có thể là lá phổi trong lành cho đất nước.

Chúng ta hãy cùng nhau lên tiếng. Vì nếu ta im lặng, các khu vườn quốc gia sẽ bị tàn phá, tổn hại rất nhanh chóng và nặng nề. Muộn còn hơn không.

Quyết định cùng nhau viết một số đề nghị về việc quản lý du khách tại các VQG – trên ví dụ của VQG Cúc Phương, chúng tôi phân công nhau như sau:

- Anh Nguyễn Hải chịu trách nhiệm chính trong việc tìm và tập hợp thông tin về quản lý du lịch các VQG tại các nước khác nhau trên thế giới, để so sánh với tình hình quản lý VQG ở Việt nam.
- Chị Trần Thị Bích Hà chịu trách nhiệm chính trong việc bàn bạc để đưa kiến nghị cụ thể với tổ chức quản lý du lịch tại VQG Cúc Phương. Đồng thời làm việc với VQG Tam Đảo, mời BGD vào tham quan VQG Cát Tiên và trao đổi kinh nghiệm. Sau đó phối hợp với VQG Tam Đảo để tổ chức các chuyến trải nghiệm cho các gia đình theo chương trình “Chơi và Học Cùng Con”.
- Anh Hoàng Huy được phân công nhiệm vụ viết những cuốn sách giới thiệu về từng khu VQG tại Việt Nam, với yêu cầu là sách viết đủ hấp dẫn với các cháu, hình ảnh phải đẹp. Từng cuốn sách sẽ trở thành “cẩm nang” để bố mẹ dựa vào đó cùng chơi, cùng học, bồi đắp cho con cái lòng yêu thiên nhiên, ham mê tìm hiểu kiến thức về các loài động vật và thực vật, và giáo dục các cháu tinh thần trách nhiệm trong việc bảo vệ tài sản thiên nhiên.

RẤT SƠ LƯỢC VỀ VƯỜN QUỐC GIA Ở VIỆT NAM

Việt Nam có 32 vườn quốc gia trải trên khắp dải đất hình chữ S: 11 ở miền Bắc, 12 ở miền Trung và Tây Nguyên và 9 ở miền Nam [1], trong đó:

- UNESCO công nhận Phong Nha – Kẻ Bàng và Bái Tử Long là di sản thiên nhiên thế giới. Một số nơi khác đang làm hồ sơ như VQG Cát Tiên, Hồ Ba Bè hay Hang Con Moong (Cúc Phương).
- Có 6 Vườn Di sản Asean là Hoàng Liên, Bái Tử Long, Ba Bể, Chư Mom Ray, Kon Ka Kinh và U Minh Thượng [2]
- Nhiều VQG là vùng lõi của khu dự trữ sinh quyển thế giới (danh hiệu UNESCO). VQG Cát Bà là vùng lõi của Khu dự trữ sinh quyển Cát Bà, VQG Cát Tiên trùng ranh giới với Khu dự trữ sinh quyển Đồng Nai, VQG U Minh Thượng và Phú Quốc, cùng Rừng phòng hộ ven biển Kiên Lương - Kiên Hải là vùng lõi của Khu dự trữ sinh quyển Kiên Giang,...
- 7 trong số 8 khu Ramsar (Công ước về các vùng đất ngập nước có tầm quan trọng quốc tế) đều nằm tại các VQG [3].

VQG Việt Nam không lớn về diện tích, chỉ chiếm 3% diện tích lãnh thổ. Trung bình mỗi VQG Việt Nam rộng 327 km², trong đó Phong Nha-Kẻ Bàng rộng nhất với 1.233km²

Trên thế giới có 113.000 rừng quốc gia và khu bảo tồn, chiếm 6% diện tích đất. Tại quốc gia có hệ thống VQG phát triển nhất là Mỹ, họ có 60 VQG với rộng trung bình 3.500km² với tổng diện tích bằng 2/3 lãnh thổ Việt Nam. Còn tại quốc gia gần gũi hơn, tương đương về diện tích và dân số với ta hơn là Thái Lan, có 147 VQG chiếm 12% diện tích lãnh thổ, gấp 6 lần diện tích VQG tại Việt Nam.

Như vậy ta không có nhiều tài nguyên rừng nữa, càng phải trân quý. Ngoài việc bảo tồn rừng từ phương diện kiểm lâm và khoa học, hoạt động du lịch cũng rất cần được quản lý để vừa bảo vệ được rừng, vừa đem lại giá trị thực sự cho những người yêu rừng.

DU LỊCH SINH THÁI

Tim trên Google ngày 30.04.2018 trả lại kết quả như sau:

Loại hình	Từ khóa	Kết quả (triệu)
Thành phố	Du lịch Hà Nội	4,23
	Du lịch TP Hồ Chí Minh	2,02
Nghỉ dưỡng biển	Du lịch Đồ Sơn	5,13
	Du lịch Sầm Sơn	2,87
	Du lịch Cửa Lò	1,56
	Du lịch Đà Nẵng	3,88
	Du lịch Vũng Tàu	2,03
	Du lịch Nha Trang	0,76
	Du lịch Phan Thiết	2,14
	Du lịch Phú Quốc	0,92
Địa điểm có VQG	Du lịch Ba Vì	5,78
	Du lịch Tam Đảo	2,14
	Du lịch Cúc Phương	2,81
	Du lịch Phong Nha Kẻ Bàng	2,86
	Du lịch Cát Tiên	2,41
	Du lịch Đồng Tháp	1,59
	Du lịch Cà Mau	1,40

Du lịch đến VQG ngày càng là xu hướng thịnh hành. Đó là dấu hiệu đáng mừng. Nhưng kèm theo đó, nhiều dự án hạ tầng du lịch được triển khai tại nhiều khu bảo tồn thiên nhiên, rừng đặc dụng và vườn quốc gia. Các dự án phát triển du lịch sinh thái, du lịch tâm linh và du lịch nghỉ dưỡng cũng được đề

xuất ở trong và xung quanh các khu bảo tồn như Sơn Trà, Phong Nha Kẻ Bàng,... Dư luận xã hội lo lắng: liệu các lợi ích kinh tế có làm hại đến các khu bảo tồn và vườn quốc gia?

Có nhiều ý kiến xung quanh chiến lược và chính sách phát triển du lịch sinh thái bền vững tại Việt Nam. Gần đây, ngày 04.10.2017 đã diễn ra tọa đàm “Khu bảo tồn thiên nhiên trước làn sóng phát triển du lịch ở Việt Nam” do *Trung tâm Con người và Thiên nhiên* phối hợp với *Tạp chí Bảo vệ Rừng và Môi trường* tổ chức tại Hà Nội, có một số tham luận nêu các vấn đề, nhưng khá chung chung và mang đậm tính học thuật [4] [5].

Chúng tôi không có tham vọng tham gia vào những quyết sách vĩ mô, mà chỉ nhìn bức tranh du lịch sinh thái tới các VQG Việt Nam với tư cách một du khách với chút quan sát và suy ngẫm.

Đọc các tit báo “Vườn quốc gia Cúc Phương quá tải, khách vật vạ chờ dưới nắng”, hay “Đường vào rừng Cúc Phương tắc như thủ đô Hà Nội”, rồi nhìn dòng người nườm nượp vào VQG Cúc Phương trong dịp nghỉ 30.04 – 01.05 vừa qua [6], ta có thể nghĩ khách đến đó phải nhiều lắm. Tò mò hỏi hướng dẫn viên thì được biết năm ngoái 2017 có khoảng 90.000 lượt khách. Mất rất nhiều thời gian tìm kiếm nhưng không thấy thống kê có hệ thống và chính thức, sau đây là thu thập về lượng khách đến một số VQG (theo thứ tự từ Bắc vào Nam):

Vườn Quốc Gia	Khách	Thời đoạn	Nguồn
Hoàng Liên	107.000	2016	https://baomoi.com/khai-thac-du-lich-sinh-thai-gan-voi-bao-ve-moi-truong-vuon-quoc-gia-hoang-lien/c/22821881.epi
Ba Bể	61.287	2017	http://www.baobackan.org.vn/channel/1042/201712/vuon-quoc-gia-ba-be-don-hon-61000-luot-khach-du-lich-5564029/
Ba Vì	347.437	11 tháng 2016	http://laodongthudo.vn/phat-trien-cac-san-pham-du-lich-moi-46480.html
Tam Đảo	2.449	2010	<i>Tạp chí Khoa học và Công nghệ Lâm nghiệp</i> số 2-2013, trang 122
Cúc Phương	73.000	2015	http://www.vamvo.com/NinhBinh/tabid/959/ArticleId/1210/vuon-quoc-gia-cuc-phuong-phat-trien-du-lich.aspx
Xuân Thủy	16.482	2015	http://nature.org.vn/vn/wp-content/uploads/2017/10/041017_ToadamKhuBTTN_PhamHongLong.pdf
Phong Nha – Kẻ Bàng	758.000	2017	https://phongnhakebang.vn/luong-khach-den-tham-quan-vuon-quoc-gia-phong-nha-ke-bang-tang-cao.html
Bạch Mã	9.892	2015	http://nature.org.vn/vn/wp-content/uploads/2017/10/041017_ToadamKhuBTTN_PhamHongLong.pdf
Cát Tiên	23.216	2014	<i>Tạp chí Nghiên cứu Khoa học</i> số 9, tháng 11.2015, trang 33
	10.600	Quý I.2017	http://www.baodongnai.com.vn/tintuc/201705/quy-i-2017-hon-106-ngan-luot-du-khach-den-vuon-quoc-gia-cat-tien-2804562/
Tràm Chim	134.000	2017	https://baotintuc.vn/du-lich/vuon-quoc-gia-tram-chim-phat-trien-du-lich-theo-huong-ben-vung-20171227065344404.htm
U Minh Thượng	70.681	2012	Luận văn Thạc sỹ QTKD “CHIẾN LƯỢC PHÁT TRIỂN DU LỊCH SINH THÁI VƯỜN QUỐC GIA U MINH THƯỢNG ĐẾN NĂM 2020”, Ngô Thanh Vũ, ĐH Nha Trang
Cà Mau	64.648	2013	Luận văn Thạc sỹ Du lịch “PHÁT TRIỂN DU LỊCH TẠI KHU RAMSAR MŨI CÀ MAU, THỰC TRẠNG VÀ GIẢI PHÁP”, Phùng Anh Kiên, ĐH KHXH&NV

Hóa ra ngoài Phong Nha Kẻ Bàng và Ba Vì, các VQG nhìn chung có lượng khách tương đối khiêm tốn. Ước tính tổng số khách tới các VQG tại Việt Nam không qua con số 2 triệu người/năm. Nơi “ngùn ngụt” người trong dịp lễ như Cúc Phương cũng chỉ phải tiếp trung bình 250 người mỗi ngày, tất nhiên vào cao điểm con số này có thể lên đến nhiều nghìn.

Hãy nhìn ra bên ngoài xem lượng du khách tới các VQG trên thế giới. Năm 2017 các VQG ở Mỹ tiếp nhận 331 triệu lượt khách [7], trong đó Blue Ridge Parkway và Golden Gate National Recreation Area, mỗi nơi đón hơn 15 triệu khách/năm, tức là nhiều hơn tổng lượng khách du lịch quốc tế vào cả Việt Nam năm 2017.

Còn tại làng giềng Thái Lan, *Lonely Planet* đánh giá có khoảng 13 triệu khách tới VQG hàng năm [8], chỉ riêng VQG Khao Yai đã tiếp nhận hơn 1,2 triệu khách năm 2016, tức trung bình có 3.300 khách mỗi ngày và lúc cao điểm, con số đó tăng lên 10 lần.

Vậy họ làm thế nào với lượng khách khổng lồ đó? VQG hay khu bảo tồn nào trên đời cũng phải giải quyết mâu thuẫn giữa công tác môi trường với việc thu hút khách. Ở đâu cũng cần bảo vệ thiên nhiên, bảo tồn nguồn gene, gia tăng sinh trưởng của động thực vật, trong khi vẫn tạo thuận lợi cho khách tham quan bằng cách xây cơ sở lưu trú, mở rộng đường xá, thêm bãi đỗ xe, dựng sạp bán hàng và nơi ăn uống. Ở đâu cũng cần phát triển kinh tế địa phương, tạo công ăn việc làm cho người trong vùng, mà vẫn đảm bảo không xua đuổi thú và làm chết cây. Ở đâu cũng vắng tanh trong mùa mưa lạnh mà đông nghịt trong các kỳ nghỉ khô ráo và ảm áp. Chỉ trong 5 ngày Tết Tây năm 2017, VQG Khao Yai tại Thái Lan có 157 nghìn khách và họ để lại 23 tấn rác.

Mỗi nơi có một cách xử lý khác nhau. Chúng ta hay đổ lỗi cho các nhà quản lý, nhưng “tiên trách kỷ”, hãy xem lại chúng ta đang đi du lịch thế nào.

KHÁCH DU LỊCH – KẼ XÂM LẤN VƯỜN QUỐC GIA

Điểm danh chức năng của một số VQG tại Việt Nam, ta thấy các nhiệm vụ truyền thống là: i) bảo vệ, và hồi phục rừng cùng các tài nguyên và di sản trong đó, kể cả tự nhiên cũng như văn hóa, lịch sử; ii) nghiên cứu, thực nghiệm khoa học; và iii) tuyên truyền, giáo dục ý thức bảo vệ rừng, giáo dục hướng nghiệp lâm nghiệp [9] [10].

Như vậy VQG vốn được xác định là báu vật đóng kín và được bảo vệ kỹ càng. Đâu đó trong nhiệm vụ VQG có thêm gạch đầu dòng “góp phần nâng cao đời sống của nhân dân vùng đệm theo mục tiêu bảo tồn và phát triển bền vững”, nghĩa là cũng góp phần giúp cho dân xung quanh có thu nhập mà đỡ phá rừng. Từ đó mà suy, khách du lịch không hề là đối tượng cần phải chào đón, mà ngược lại, họ chỉ được phép bén mảng đến VQG nếu:

- Quan tâm và thích thú với rừng, từ khía cạnh kiến thức cũng như bảo tồn,
- Góp phần vào nâng cao đời sống của nhân dân vùng đệm,
- Và quan trọng nhất là không làm ảnh hưởng đến tính nguyên vẹn của rừng.

Lại xem sang nhiệm vụ của các VQG trên thế giới, ví dụ ở nước Anh họ định vị vai trò của du khách cao hơn. VQG tại Anh Quốc chỉ có 2 việc chính “Tất cả 15 VQG đều chia sẻ hai mục đích theo luật định: i) Bảo tồn và nâng cao di sản thiên nhiên và văn hóa trong khu vực, và ii) thúc đẩy sự hiểu biết và hưởng thụ của công chúng với những phẩm chất đặc biệt của VQG” [11].

Có phải do xác định ngay từ đầu như vậy chăng, mà các dịch vụ du lịch, công tác quản lý du khách được làm bài bản và có quy hoạch hơn, để hơn 120 triệu du khách hàng năm có thể thưởng ngoạn hệ thống VQG tại đảo quốc này mà không cảm thấy đáng phàn nàn.

Tại Việt Nam, Cúc Phương là VQG đầu tiên được thành lập năm 1966. Trong 31 vườn còn lại, có 29 vườn thành lập sau 1990, trong đó 20 vườn được phong danh chỉ từ sau năm 2000. Mới tháng Giêng vừa rồi, Phía Bắc - Phía Đông tại Cao Bằng nhận quyết định thành VQG. Nghĩa là khái niệm về VQG của chúng ta còn tương đối mới. Tham quan du lịch tại VQG lại còn là hiện tượng mới hơn.

Chỉ khoảng 10 năm lại đây các VQG mới phải tiếp ngày càng nhiều khách đến thế. Rõ ràng cơ sở vật chất và nhân sự, kể cả nhiệm vụ và ngân sách cũng như nếp nghĩ của các nhà quản lý không sẵn sàng cho hiện tượng này. Thúc đẩy của quyền lợi kinh tế sinh ra hiện tượng “xã hội hóa vườn quốc gia” và “cho thuê môi trường rừng”.

Quay lại với du khách, “kẻ thù mới” của VQG. Tại Anh Quốc 58% trong số họ đến VQG để ngắm cảnh, còn lại là để hưởng môi trường thư thái và yên tĩnh cũng như tham gia hoạt động ngoài trời [12].

Không “vơ đũa cả nắm”, nhưng nhiều du khách Việt đến VQG dường như không với mục đích tương tự trên. Tại Cúc Phương, có lẽ phần lớn trong 100-200 người đến VQG ngày thường là những người đi du lịch sinh thái thực sự. Họ đến để tìm hiểu về động vật hoang dã và cây cỏ, để được thoát khỏi cái ồn ào náo nhiệt của cuộc sống chốn “phồn hoa đô hội”. Nhưng có lẽ rất đông trong số nhiều nghìn người tới Cúc Phương trong dịp nghỉ dài hoặc lễ hội, chẳng qua chỉ muốn tìm một nơi làm tiệc sinh nhật vào buổi trưa hay đàn đúm vào bữa tối. Để thỏa mãn nhu cầu đơn giản đó, họ phá phách.

- Các nam thanh nữ tú muốn nẹt ga, ép số xe máy để có cảm giác tốc độ và âm thanh thì nên ra đường trường chứ đừng làm tắc nghẽn hàng giờ con đường độc đạo nhỏ hẹp trong rừng Cúc Phương. Bởi đường này tốt nhất là dành cho người đi bộ và đi xe đạp.
- Ai muốn phấn khích với cảm giác giết chóc thì hãy về nhà chơi games, chứ đừng bê cành, giẫm bươm, trêu vọc trong khu bảo tồn linh trường, để trẻ con khóc thét, người lớn phẫn nộ. Bởi cây cối, sinh vật tại VQG chỉ dành cho người muốn tìm hiểu về chúng.
- Những người yêu âm nhạc cường độ âm thanh trên 100dB nên vào các quán bar chứ đừng ngồng nghênh loa công suất lớn trên vai dạo bộ trong VQG. Bởi người ta đến Cúc Phương để nghe “tiếng rừng”, nghe ve kêu để gáy, chim hót líu lo hay vượn hú gọi bầy.
- Những hội bạn bè muốn uống bia rượu cho thoải mái thì hãy về nhà đóng cửa lại mà bù khú, ra ban công mà quạt chả, chứ đừng đổ cả đồng than củi ra đường rừng mà làm BBQ. Ngoài nguy cơ cháy rừng thì họ còn biến VQG thành quán lẩu nướng tự phục vụ. Bởi những người thường ngoạo rừng thường ăn nhẹ, uống thanh - cho tinh thần thư thái.
- Những thanh niên quen vứt rác bừa bãi nên ở trong phòng ngủ của mình, để hôm sau mẹ còn dọn cho. Đừng biến khu vực ngay quanh thùng rác thành bãi rác to hải hùng. Bởi vào rừng đừng để lại gì ngoài dấu chân.
- Đó là chưa kể đến những kẻ vượt rào bảo vệ, trèo sát vào cây chò nghìn năm, leo lên các chạc cây, giang tay đầu mỏ chụp ảnh cho “ngầu”. Hành động này về bản chất chẳng khác gì trèo rào Phủ Chủ tịch ở Ba Đình, Hà Nội, hay Dinh Độc Lập ở quận 1, TP HCM.

Trong luận án tiến sỹ kinh tế ĐH KTQD năm 2014, anh Nguyễn Văn Hợp chỉ ra có 71% du khách tới Cúc Phương dưới 40 tuổi, trong đó hơn 2/3 dưới 30 tuổi. Có lẽ chúng ta chưa nhận thức được rằng:

- Tới VQG, mình là khách, mà nhập gia phải tùy tục;
- Chỉ trả 60 nghìn phí vào cửa mà được phá phách đến vậy là bởi chính VQG đang phải trả cái giá đắt hơn nhiều, cho hiện tại và tương lai.

Xin nhường anh Jesse Peterson với bài viết “Thiên đường hạ giới” trên *VNExpress* để nói lời kết cho phần này: <https://vnexpress.net/tin-tuc/goc-nhin/thien-duong-ha-gioi-3691568.html>

NHỮNG KIẾN NGHỊ CỤ THỂ

Quan điểm chung

Việc quản lý và phát triển VQG cho du lịch sinh thái rất phức tạp và tốn kém. Ví dụ đề “đánh thức tiềm năng” của Tam Đảo, năm 2014 dự án “Phát triển du lịch sinh thái – Vườn quốc gia Tam Đảo” do Bộ NN&PTNT phê duyệt có tầm cỡ 13.808 tỷ đồng [13] [14].

Bài viết này chỉ tập trung vào một số biện pháp cụ thể trong việc cung cấp dịch vụ và quản lý khách du lịch, nhằm giúp cải thiện trải nghiệm của những du khách chân chính và góp phần phát triển du lịch sinh thái bền vững. Các kiến nghị được rút ra từ kinh nghiệm tham quan hơn 20 VQG tại 4 châu lục trên thế giới; quan sát từ những chuyến đi tới 14/32 vườn quốc gia tại Việt nam; cũng như qua tìm hiểu tài liệu khoa học và thông tin chung. Do trải nghiệm không hoàn hảo tại Cúc Phương còn tươi mới nên những ví dụ sẽ liên quan nhiều đến VQG Cúc Phương.

Trong sổ tay hay cẩm nang của bất cứ VQG nào trên thế giới, ngoài lời hay ảnh đẹp, luôn có phần rất quan trọng là thông tin về giao thông, dịch vụ và những điều cấm kỵ. Chúng tôi tập trung vào 3 vấn đề tưởng như rất tầm thường, nhưng nó làm cho người ta có thể thực sự ghét một khu bảo tồn, đó là: i) rác thải ngập ngụa; ii) đốt lửa tràn lan; và iii) giao thông ách tắc.

Khi nói ra đề xuất bất cứ biện pháp nào, phản xạ tự nhiên của người nghe là “ai chẳng biết thế, nhưng kiếm đâu ra tiền”. Chúng tôi cho rằng du khách sẵn sàng chi trả thêm để có được chuyến đi thoải mái và an toàn. Trong luận án tiến sĩ của Nguyễn Văn Hợp nói ở trên, có mấy điểm đáng lưu ý:

- Khách du lịch sinh thái chân chính có nhận thức tốt về trách nhiệm đối với môi trường.
- Khách du lịch sinh thái chân chính sẵn sàng chi trả cao hơn so với khách du lịch bình thường (họ cũng hiểu rõ rằng dịch vụ có thể đơn sơ).
- Qua khảo sát, nhu cầu rất không co giãn so với giá vé vào cửa. Tức là có tăng giá vé thì lượng khách cũng không giảm đi nhiều, cho tới ngưỡng 135.000đ (vào năm 2011 giá vé chính thức chỉ có 20.000đ)

Rất cần mọi người hiểu rằng VQG không phải cho bất cứ ai. Nó chỉ dành cho người yêu thích, tôn trọng, có trách nhiệm với môi trường, với đội ngũ CBCNV cũng như du khách khác. Những người đó phải sẵn sàng chi trả cho các dịch vụ được cung cấp tại đó để có được trải nghiệm không tìm thấy ở đâu khác. VQG không phải là địa chỉ cho những kẻ vô trách nhiệm, vừa phượt vừa phá phách, chém giết, chặt và đốt vô tội vạ những gì trong tầm mắt và tầm tay.

Xử lý rác thải

Nhiều VQG xử lý vấn đề này tương đối tốt, ở Cúc Phương không phải quá tệ và rác rưởi bừa bãi chủ yếu do ý thức của du khách. Tuy nhiên từ phía cơ quan chủ quản nên đặt thêm các thùng rác, điểm thu gom rác và thường xuyên dọn dẹp hơn vào ngày cao điểm.

Núi Bà Đen, Tây Ninh là một ví dụ về sự tương phản. Lên cùng đỉnh núi có 6-7 cách, đường Cột Điện tương đối sạch sẽ bởi có túi chứa rác đặt khắp nơi và đâu đâu cũng có nhắc nhở giữ vệ sinh chung, với nhiều nhóm tình nguyện dọn rác hoạt động. Còn đường Chùa ngập rác vì hầu như không có túi rác và hình như chẳng ai dọn. Xung quanh bốn quán nước dọc đường là bốn bãi rác “hoành tráng” nhất. Điều ngạc nhiên là sao không ai đứng ra thu tiền vé rồi tổ chức dọn rác tốt hơn nhỉ?

Tương tự Cúc Phương cũng có thể phụ thu 10.000đ/khách cho những ngày cao điểm để dọn rác. Chắc chắn không vì thế mà lượng khách giảm. Với lượng 8.000 khách/ngày, ban quản lý có trong tay 80triệu đồng/ngày thì sẽ rất dễ dàng tổ chức giữ vệ sinh, không chỉ dọn rác mà còn làm cho khu vệ sinh tại khu A và khu Trung Tâm được văn minh hơn.

Cấm lửa và quản lý đốt lửa

Quá nhiều tin tức về nạn cháy rừng, nhất là vào mùa khô. Chỉ trong tháng 4 này tại Đà Nẵng có 5 vụ cháy rừng, rồi cháy rừng Tà Cú, Bình Thuận trong nhiều ngày, rừng Gành Dầu, Phú Quốc cũng bị cháy, may mà có mưa dập hộ. Báo chí luôn đưa tin là các cơ quan chức năng đang điều tra nguyên nhân (ít khi nào được công bố), nhưng đánh giá chủ yếu do con người.

Tại Cúc Phương, mọi người đốt lửa tương đối tự do tại khu Hồ Mạc, khu A và khu Trung Tâm. Các bạn thanh niên mang kiu kịt than củi, đồ ra đất rồi nướng thịt say sưa, lửa khói mù mịt. Nhân viên VQG có thể bất bình, mắng trách mấy câu nhưng ngăn không xuể. Liệu có nên học tập VQG Cát Tiên khi BQL chỉ cho phép đốt lửa trại tại khu bìa rừng, dưới sự giám sát của nhân viên vườn.

Nếu cháy rừng ở Cúc Phương còn có thể gây thảm họa kinh khủng khôn lường, khi hàng ngàn con người sẽ dẫm đạp lên nhau trên con đường độc đạo luôn bị tắc nghẽn trong những ngày cao điểm, nơi mà hai ô tô ngược chiều tránh nhau còn khó khăn.

Vây xin kiến nghị:

- Tuyệt đối cấm đốt lửa tại khu vực không được phép.
- Xây dựng những khu nướng đảm bảo an toàn, có thiết bị phòng/chữa cháy chuyên nghiệp.
- Cất đặt nhân viên kiểm soát việc đốt lửa.
- Thu phí với những người muốn nướng đồ ăn trong khu vực này. Mức thu có thể từ 50.000-200.000đ tùy theo số lượng người tham gia BBQ. Lửa trại thu cao hơn.
- Nên tổ chức bán than, thức ăn để nướng, ... tăng nguồn thu cho vườn, cũng đảm bảo chất lượng than. Quản lý chặt nấu nướng cũng bảo vệ thú rừng khỏi ăn phải “đồ thừa” từ thức ăn không có nguồn gốc mang bên ngoài vào.

Giải pháp giao thông

Đến VQG thế nào và di chuyển trong vườn ra sao luôn là bài toán nhức đầu của tất cả các VQG trên thế giới. Không có công thức đúng cho tất cả các VQG bởi mỗi nơi có đặc thù riêng. Tại các nước đều có rất nhiều nghiên cứu khoa học, các đề án quy hoạch và các quyết sách khác nhau để giải quyết bài toán giao thông và di chuyển nội vườn cho từng VQG.

Người Mỹ ra khỏi nhà là mở cửa ô tô, cũng như người Việt ra khỏi giường là leo lên xe máy vậy. Ấy vậy mà nhiều VQG tại Mỹ vẫn cấm ô tô riêng vào vườn. Một số nơi khác khuyến khích dùng phương tiện công cộng, bằng cách miễn phí vào cửa (khoảng 30USD) với những ai không đi xe riêng. Và thật thú vị, tại nhiều VQG điều này làm tăng lượng khách vì người thực sự yêu thiên nhiên cảm thấy thoải mái hơn, du khách cũng đi bộ nhiều hơn và tăng cường sử dụng các dịch vụ ăn uống, hoạt động bổ ích do chính vườn cung cấp [15].

Nước Anh có cách tiếp cận nhẹ nhàng hơn. Hãy xem phần mở đầu của trang Cẩm nang Thăm Vườn quốc gia Không cần xe Ô tô (Car-free guides to the National Parks). Họ nói:

“Một trong những thách thức lớn nhất đối với 15 thành viên của gia đình VQG là làm sao đạt được cân bằng giữa khuyến khích mọi người đến thăm lá phổi của nước Anh đồng thời bảo vệ những nơi đó khỏi ảnh hưởng tiêu cực khi có quá nhiều du khách. Du lịch không chỉ giúp giữ cho các VQG của chúng ta sôi động mà còn giúp truyền bá về vẻ đẹp và giá trị của chúng. Vì vậy, chúng tôi mời mọi người ghé thăm. Nhưng chúng tôi cũng muốn bảo vệ những nơi và những thứ mà mọi người vì chúng mà tới.

Khuyến khích mọi người cân nhắc phương tiện đi lại là một cách để giải quyết vấn đề. Gia đình các VQG phải làm việc cật lực để thúc đẩy du lịch bền vững, mà điều đó thường có nghĩa là đi du lịch không cần ô tô...” [16]

Sau đó họ hướng dẫn rất cụ thể phương tiện đi lại cũng như phương án giao thông nội vườn của từng VQG.

Còn bên Thái Lan láng giềng, Cục Công viên Quốc gia, Bảo tồn Động vật Hoang dã và Thực vật đang nghiên cứu các phương án đặt hạn mức khách du lịch thăm VQG. Với nhiều vườn đồng khách, bạn không thể mua vé nếu lượng khách đã đạt đến tới hạn. Vé được nhả ra khi có người ra khỏi vườn và khách có thể mua online ngay sau đó.

Quay lại với Cúc Phương, xin có một số đề xuất sau:

- Hoàn toàn cấm xe máy cá nhân và xe ô tô nhỏ vào trong rừng.
- Mở rộng khu vực đậu xe tại cửa rừng
- Xe ô tô chờ đoàn (từ 16 chỗ trở lên chẳng hạn) được vào vườn nhưng mỗi lần phải đăng ký.
- Lập các trạm đỗ dọc đường (cách khoảng 5-15 trạm đỗ, tùy kết quả nghiên cứu các cung đường cụ thể).
- Mở một số tuyến đường đi bộ trong rừng song song với đường cái, nối các trạm với nhau.
 - o Không cần phải có đường song song từ đầu đến cuối mà có thể chỉ chọn một vài cung đường đẹp.
 - o Không làm đường bê tông, chỉ cần phát quang và làm phẳng cho dễ đi, có thể dùng vật liệu lát đường thân thiện môi trường và cảnh quan.
 - o Điều này sẽ giảm tải cho các tuyến ô tô và tăng trải nghiệm đi bộ trong rừng cho du khách.
- Vào ngày thường, khi số lượng khách thăm vườn chỉ quăng vài chục hay vài trăm khách/ngày, tổ chức đội xe ôm (từ địa phương) để chở khách giữa các trạm.
 - o Có trung tâm điều phối, gọi hoặc nhắn qua điện thoại, thậm chí có thể làm app cho smartphone.
 - o Đội xe ôm có thể đóng tại 3 bên (đầu, cuối, giữa) để tiếp cận khách nhanh và tiết kiệm nhiên liệu.
 - o Giá vé cho mỗi cuộc đi có thể 10.000-20.000đ tùy theo cung đường
- Vào ngày cao điểm, tổ chức xe buýt chở khách theo tuyến (shuttle bus):
 - o Xe có thể của VQG hoặc hợp đồng với đơn vị bên ngoài
 - o Công bố lịch xe chạy.
 - o Giá vé có thể từ 30.000-50.000đ.
 - o Vé bán 1 lần cho cả ngày (từ ngoài cửa và tại 1-2 trạm khác), người mua được đeo băng cổ tay thay cho vé để lên xe.
 - o Đội xe ôm vẫn có thể hoạt động song song, cho những ai không muốn đi xe buýt.

Để kết thúc, chúng tôi xin được nói lại. Không phải là người có kiến thức chuyên môn về lâm nghiệp, hay bảo vệ tài nguyên rừng, chúng tôi hy vọng kiến nghị này như một lời kêu gọi tới những người yêu thiên nhiên tới cộng đồng. Rằng chúng ta hãy chung tay bảo vệ tài nguyên thiên nhiên, bảo vệ những khu VQG ít ỏi còn sót lại trên mảnh đất hình chữ S này.

Còn với các nhà quản lý, xin hãy quản lý chúng tôi - một cách nghiêm minh, đừng cho chúng tôi làm càn. Hãy cung cấp các dịch vụ tử tế và thu tiền xứng đáng – để loại đi những kẻ không chịu chi trả cho đặc ân được hưởng thụ thiên nhiên, bởi thực ra những người đó không yêu thiên nhiên đâu.

Tháng 5 năm 2018

Chú thích

-
- [¹] https://vi.wikipedia.org/wiki/V%C6%B0%E1%BB%9Dn_qu%E1%BB%91c_gia_%E1%BB%9F_Vi%E1%BB%87t_Nam
- [²] https://en.wikipedia.org/wiki/ASEAN_Heritage_Parks
- [³] https://vi.wikipedia.org/wiki/C%C3%B4ng_%C6%B0%E1%BB%9Bc_Ramsar
- [⁴] http://nature.org.vn/vn/wp-content/uploads/2017/10/041017_ToadamKBTn_LeHoangLan.pdf
- [⁵] http://nature.org.vn/vn/wp-content/uploads/2017/10/041017_ToadamKhuBTTN_PhamHongLong.pdf
- [⁶] <https://dulich.vnexpress.net/tin-tuc/tu-van/kinh-nghiem/vuon-quoc-gia-cuc-phuong-gua-tai-khach-vat-va-cho-duoi-nang-3578167.html>
- [⁷] <https://www.nps.gov/subjects/socialscience/annual-visitation-highlights.htm>
- [⁸] <https://www.lonelyplanet.com/news/2016/08/26/thailands-national-parks-ticket-sales/>
- [⁹] <http://vuonquocgiabavi.com.vn/vi-tri-chuc-nang-nhiem-vu-cua-vuon-quoc-gia-ba-vi>
- [¹⁰] <http://www.pumat.vn/Th%C3%B4ng-ti%E1%BB%9Bithi%E1%BB%87u/Ch%E1%BB%A9cn%C4%83ngnh%E1%BB%87mv%E1%BB%A5.aspx>
- [¹¹] https://en.wikipedia.org/wiki/National_parks_of_the_United_Kingdom
- [¹²] <http://www.nationalparks.gov.uk/students/ourchallenges/tourism>
- [¹³] <http://vietnamtourism.gov.vn/index.php/items/14573>
- [¹⁴] <http://vnforest.gov.vn/tin-tong-cuc/phat-trien-du-lich-sinh-thai-vuon-quoc-gia-tam-dao-a1776>
- [¹⁵] <https://www.theguardian.com/sustainable-business/2016/aug/27/america-national-parks-birthday-centenary-public-transit>
- [¹⁶] <http://www.nationalparks.gov.uk/visiting/car-free-guides>